

Akademik Akif ƏLİZADƏ:

Elmin təhsillə

inteqrasiyası çox vacibdir

Hazırkı gərgin şəraitdə geologiya və geofizika elminin tələblərinə cavab vermək üçün prioritet istiqamət müəyyənləşdirmək barədə müzakirə getsə, şübhəsiz ki, ölkədə ilk olaraq bütün məhsuldar fəaliyyətini bu elmə həsr etmiş akademik Akif Əlizadəyə müraciət olunacaq. Biz də istisna olmadıq və AMEA Geologiya və Geofizika İnstitutunda (GGİ) alimlərin elmi yaradıcılığı, mövcud problemlər və onların mümkün həlli yolları barədə bu elm ocağının direktoru, akademik Akif Əlizadə ilə söhbət apardıq. Hazırladığımız müsahibəni oxuculara təqdim edirik.

- Akif müəllim, sizdən - ömrünü elmə həsr etmiş bir alim, AMEA-ya rəhbərlik etmiş bir prezident, 1976-cı ildən Geologiya və Geofizika İnstitutunun əvəzsiz direktoru kimi sovrşmaq istəyirik: müasir Azərbaycan elminin əsas problemi nədir?

- Azərbaycan elmində bu gün çox ciddi problemlərdən biri kadr çatışmazlığıdır. Elmimizin aparıcı təmsilçiləri artıq çox yaşlıdırlar. Akademiyamızın institutlarında yaşlı nəslə əvəz edən gənclər, təəssüf ki, azdır. Buna da əsas təsir ötən əsrin 90-cı illərində oldu. SSRİ dağılından sonra dərhal bütün əlaqələr qırıldı. Bu zaman elmdə digər sahələr kimi böyük itkilər baş verdi. İşsizlik yarandı, gənc alimlər və istedadlılar xaricə üz tutdular, biznes sahəsinə seçdilər və ya tamam başqa bir istiqamətə yönəldilər. Akademiya peşəkar, təcrübəli kadrlar və fədakar alimlər hesabına, dövlətin dəstəyi sayəsində yavaş-yavaş bərpa olunubsa da, yaxın gələcəkdə gənc kadrlar hazırlığında çətinliklər hələ də qalmaqdadır. Buna görə də təhsil ilə elmin inteqrasiyası çox vacibdir. Elm təhsilə öz imkanlarını, təhsil sistemi də elmə cavan kadr verməlidir. Bunlar bir-birindən ayrılmalıdır, gələcəkdə şərikli, sinxron inkişaf etməlidir. Elə bir nöqtə tapmaq lazımdır ki, bu iki vacib humanitar istiqamət qoşa, paralel inkişaf etsin.

- Kadr məsələsini önə çəkməyiniz məsələnin nə qədər ciddi olduğundan xəbər verir.

- Elədir. Bu gün elmi kadrların hazırlanması ən mühüm problemdir. Elmdə gənc kadrlar gələcəkdə Azərbaycanın qüvvətli elmi bazasının inkişafı deməkdir. Məhz gənc tədqiqatçılar ölkəmizi dünya səviyyəsində təmsil etməli və qabaqcıl texnologiyaların yaradılması yolu ilə Azərbaycanın qloballaşma prosesində fəal iştirakına qatılmalıdırlar. Bu olmasa, böyük elmi proqramların həyata keçirilməsində ölkəmiz bərabər səviyyədə iştirak edə bilməyəcək. Bütün bunlar o deməkdir ki, gənc alimlərə Azərbaycanda fəal və məhsuldar tədqiqat aparmaq imkanı yaradılmalıdır, onların yüksək və qabaqcıl elm haqqında arzuları yalnız xarici elmi mərkəzlərlə bağlı olmamalıdır. Elmlər Akademiyası məhz bu niyyətlə bir neçə il əvvəl Azərbaycanda gənc nəslin dünya standartlarına cavab verən elm və texnologiya sahəsində ən yüksək səviyyədə təhsil mərkəzi rolunu oynayan Akademik Universitetin yaradılması təşəbbüsü ilə çıxış etmişdir. Fizika, riyaziyyat, nanotexnologiyalar, informasiya texnologiyaları, molekulyar biologiya, neft kimyası, energetika və su resursları üzrə XXI əsrin elmini qabaqcıl şəkildə təmsil edən AMEA-nın Elm-tədris Universitetinin mövcudluğu dünya standartları səviyyəsində gənc kadrların hazırlanmasında müvəffəqiyyətin açarıdır. Əlbəttə, Akademik Universitet seçilmiş tələbələr üçün yeni təhsil və tədqiqat proqramı üzrə fəaliyyət göstərməlidir. Eyni zamanda Akademik Universitetin uğurlu fəaliyyətini və öz məqsədlərinə yüksək səviyyədə çatmasını təmin edəcək yeni qanunvericiliyin hazırlanması zəruridir.

Müasir Akademik Universitetin yaradılması və dinamik olaraq inkişaf etdirilməsi yalnız Azərbaycan Respublikası Prezidentinin himayəsi altında ola bilər. Belə də ümid etmək olar ki, dünyanın bir çox görkəmli alimləri bu layihənin həyata keçirilməsində AMEA-ya öz köməklərini əsirgəməzlər.

- Akif müəllim, direktoru olduğunuz Geologiya və Geofizika İnstitutunda iki yeni kurs yaratmaq təşəbbüsünüz də yəqin ki, bu problemlə bağlıdır?

- Bilirsiz, müasir dövrdə elmi fəaliyyət sahəsində müşahidə olunan sürətli inkişaf tempi, tətbiq olunan yeni fənlərarası yanaşmalar elmi nailiyyətlərin təhsil prosesinə cəlb edilməsini ciddi surətdə tələb edir. Prioritet istiqamətlər üzrə yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanması, elm və təhsilin gələcək inkişafı üçün elmi kadr potensialının perspektivliyinin gücləndirilməsi, kadrların axtarışı və seçiminin təkmilləşdirilməsi, elmi-tədqiqat institutları və ali təhsil müəssisələrində aparılan fundamental və tətbiqi xarakterli tədqiqat işlərinə gənc kadrların cəlb edilməsi geologiya elmi qarşısında konkret vəzifələr qoyur. Bu baxımdan gənc tədqiqatçıların, doktorantların, magistrant və magistrlərin səmərəli fəaliyyət göstərməsi, elmi tədqiqatlara həvəsləndirilməsi və istiqamətləndirilməsi, gənc nəslin nəzəri və tətbiqi biliklərə fəal yiyələnməsi məqsədilə **“Nəzəri və tətbiqi geologiya kursu”nun və “Yer fizikasının nəzəri kursu”nun** hazırlanması aktual məsələ kimi qarşıya qoyulmuşdur. Bu tədris vəsaiti son 70 il ərzində geologiya elmi sahəsində toplanmış kompleks elmi bilikləri sistemli və ümumiləşdirilmiş formada özündə əks etdirməli, bugünkü elmi ədəbiyyatı qavramaq və dərk etmək baxımından vacib və dəyərli mənbə olmalıdır. Bu deyilənlərə uyğun 2 əmr imzalamışam. Əmrlərdə **“Nəzəri və tətbiqi geologiya kursu”nun və “Yer fizikasının nəzəri kursu”nun** Azərbaycan və rus dillərində hazırlanması üçün İnstitutumuzun alimlərindən ibarət işçi qrupları müəyyənləşdirilib. Bu qruplara tapşırılıb ki, bu il iyun ayının 1-dən 2022-ci il iyunun 1-nə kimi sözügedən kursların hazırlanmasını təmin etsinlər. Əmrlərin icrasına nəzarəti də öz üzərimdə saxlayıram.

Bununla belə, deməliyəm ki, **“ANAS Transaction, Earth Sciences”** elmi jurnalı aprel ayında nüfuzlu **“Scopus”** beynəlxalq məlumat bazasına daxil edilmişdir. Bu hadisə Yer elmləri sahəsində aparılan tədqiqatların nəticələrini jurnal vasitəsilə beynəlxalq məkanda daha fəal nümayiş etdirmək baxımından olduqca əhəmiyyətlidir. 1958-ci ildə təsis edilən və əvvəllər **“AMEA-nın Xəbərləri, Yer elmləri”** adı ilə nəşr olunan bu jurnal 2018-ci ildən etibarən **“GeoRef”** məlumat bazasına daxil edilmişdir, nəşr olunan məqalələrin **“Crossref”** sisteminin beynəlxalq bibliografik məlumat bazası vasitəsilə onlayn oxuna bilməsi jurnalın nüfuzunu daha da artırmışdır. Jurnalın **“Scopus”** bazasına daxil edilməsi onun dünya şöhrətli alimlərlə əməkdaşlıq etməsi üçün geniş imkanlar açır. **“ANAS Transactions,**

Earth Sciences” jurnalının gələcəkdə dünyanın digər məlumat bazalarına, xüsusilə **“Web of Science”** bazasına daxil edilməsi istiqamətində işlərin görülməsi nəzərdə tutulur.

Beynəlxalq elmi əməkdaşlıq çərçivəsində aparılan fundamental tədqiqatların nəticələri **“Springer”** beynəlxalq bazasına daxil olan **“Pure and Applied Geophysics”** jurnalında dərc edilmişdir. Geofiziklərin italyalı həmkarları ilə birgə apardıqları tədqiqatlar **Böyük Qafqazın cənub yamacının seysmik təhlükəsinin təhlilinə** həsr edilmişdir. Bu ərazinin seysmik cəhətdən qiymətləndirilməsində müasir riyazi-statistik və inteqrə deterministik üsulları tətbiq etməklə öyrənilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Müasir deformasiya proseslərinin daimi öyrənilməsi, tədqiqatların davamlı şəkildə aparılması regionun (Zaqatala-Balakən, Şəki-Oğuz-Qəbələ və Şamaxı-İsmayılı) seysmoaktiv zonalarında gələcəkdə gözlənilən zəlzələlərin mənfi təsirinin azaldılmasına və göstərə biləcəyi təsirlərin qiymətləndirilməsinə xidmət edəcək.

- Məlumdur ki, GGİ-də innovasiya xarakterli tədqiqatlar da uğurla aparılır.

- Elmi-innovativ və praktiki fəaliyyətin daha effektiv mexanizmlər əsasında təşkil edilməsi, AMEA Yüksək Texnologiyalar Parkında innovativ pilot layihələrinin həyata keçirilməsi istiqamətində işlər davam edir. Strateji Yol Xəritələri çərçivəsində aparılan tədqiqatlar, məsələn, alunitin emalı üçün membran filiz emalı texnologiyası əsasında ətraf mühitə zərər vurmeyən yeni kompleks çıxarılma - emal texnologiyasının işlənilməsi, ölkə ərazisində alternativ və bərpa olunan enerji potensialı, geotermal enerji sahəsində aparılan tədqiqatlar, ölkəyə idxal edilən xammal, kimyəvi məhsul və məmulat siyahısının idxalın əvəz olunması baxımından təhlili innovasiya fəaliyyətinin genişləndirilməsində, elmi nəticələrin tətbiqində aktual olaraq qalmaqdadır. Tətbiq olunmuş elmi nəticələrə gəldikdə, qeyd etmək istəyirəm ki, İnstitutun bir qrup alimi Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universitetinin və AMEA Kataliz və Qeyri-üzvi Kimya İnstitutunun mütəxəssislərinin birgə iştirakı ilə vulkan palçıqı xammalı əsasında üzvi-mineral kompleks (gübrə) hazırlanmış və patentləşdirilmişdir. Həmin gübrəni ilkin olaraq pambıq bitkisinin becərilməsi dövründə sınaqdan keçirmək məqsədilə iki dəfə (2020-ci ilin fevral və mart aylarında) Salyan, Sabirabad və Kürdəmir rayonlarında ekspedisiyalar təşkil edilmiş, müvafiq sahələrin ayrılması həyata keçirilmiş və əkin prosesində üzvi mineral kompleksin tətbiqi ilə əlaqədar hazırlıq işləri görülmüşdür.

Bir məqamı da qeyd etmək istəyirəm. Məlumdur ki, əslində elmi tədqiqatın nəticələri, yeni ümumi biliklər sistemi kimi elmin nəticəsi **“əmtəə”** sayılmır. Müasir şəraitdə bu biliklərin rəqabət qabiliyyətli bir əmtəəyə çevrilməsi prosesi innovasiya prosesidir. Elmin inkişaf tarixi göstərdi ki, bu prosesi həyata keçirmək üçün Ümumi Daxili Məhsulun ən azı 1-2%-nin elmin inkişafına ayrılması zəruridir, yeni innovativ fəaliyyəti həyata keçirmək üçün müəyyən **“kritik”** bir maliyyə vəsaitinə ehtiyac duyulur.

- Maraqlı müsahibəyə görə təşəkkür edirik. İşlərinizdə daha böyük uğurlar arzulayırıq.

Müsahibəni apardı: Şirməmməd NƏZƏRLİ.